

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук з державного управління,
доцента Приліпка Сергія Михайловича
на дисертацію Драган Ірини Василівни «Державне регулювання процесів
забезпечення сталого природокористування в Україні», поданої до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за
спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Загострення глобальних екологічних проблем поставило перед урядами провідних держав надзвичайно важливе завдання – формування національної моделі ефективного природокористування, яка дасть змогу раціонально використовувати природні ресурси при мінімальному негативному впливі на навколишнє природне середовище. Важливим моментом є формалізація меж та обсягів використання природних ресурсів у системі суспільного відтворення, тобто формування системи показників, які дадуть змогу оцінити рівень ефективності використання природно-ресурсного потенціалу і виявити резерви його раціоналізації. Оскільки Україна поступово інтегрується у глобальну систему збалансованого природокористування, під час формування та реалізації основних напрямів державної політики важливо враховувати раціональне використання природних ресурсів, які є об'єктивним фактором соціально-економічного розвитку країни незалежно від політичних режимів, уподобань більшості та пріоритетів влади. При цьому важливо, щоб форми, методи, способи та інструменти відтворювального процесу природокористування працювали в інтересах місцевого населення та держави, забезпечували систему противаг між цілями власників та пріоритетами користувачів, сприяли стимулюванню природоохоронної діяльності. Існуючі екологічні деструктиви та перекоси зумовлені саме “другорядністю” вирішення проблем природокористування у спектрі стратегічних орієнтирів на соціально-економічний розвиток суспільства. Чи не найбільш дестимулюючий вплив на динаміку залучення природних ресурсів у господарську діяльність та охорону навколишнього природного середовища спричинила невпорядкованість методичної бази оцінки ефективності господарського освоєння природно-ресурсного

потенціалу, що проявляється у відсутності ефективної системи кадастрів природних ресурсів, дуалістичному характері системи управління та регулювання природокористування, асиметричності системи фіскального регулювання і міжбюджетних відносин. Враховуючи зазначене, на сучасному етапі суспільного розвитку проблема формування та реалізації механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні залишається досить актуальною.

Дисертаційна робота виконана відповідно до НДР Національного університету цивільного захисту України відповідно до тематики науково-дослідних робіт «Розробка наукових основ державного управління в сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), НДР «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), а також Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» «Методологічні засади сталого господарювання» (ДР № 0120U100187), НДР Формування каскадних форм організації виробничо-господарської взаємодії регіональних соціально-економічних систем в Україні (ДР № 0114U002749).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження

Вивчення змісту дисертації, наукових публікацій та автореферату дає підстави визначити основні положення й висновки, що характеризують наукову новизну роботи і відображають особистий внесок автора у вирішення наукової проблеми формування та реалізації механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки і рекомендації мають високий ступінь достовірності, оскільки вони отримані у результаті кваліфікованої аналітичної роботи, вивчення великої кількості праць вітчизняних та зарубіжних науковців, застосування різноманітних методів наукових досліджень та базуються на теоретико-методологічних засадах комплексного дослідження суспільних процесів та явищ. Під час написання наукової роботи дисертант досить вдало використала досягнення сучасної теорії, існуючу практику визначення стратегії розвитку та застосування нових методологічних підходів до вирішення поставлених завдань. Дослідження проводилися з використанням значного обсягу інформації, яка включає офіційні матеріали Державної служби статистики України; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради

України, Кабінету Міністрів України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних вчених, власні наукові надбання автора.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є сучасні методи наукового дослідження, зокрема: абстрактно-логічний, історичний і системно-структурний аналіз – в процесі узагальнення теоретичного доробку з проблем державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування та механізмів його реалізації; порівняльний аналіз та групування – при класифікації природоресурсних об'єктів для цілей державного регулювання; методологія комплексного аналізу та метод теоретичного узагальнення – при обґрунтуванні концептуальних положень державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування; метод економіко-статистичного й трендового аналізу, ранжування – при діагностиці державного регулювання природокористування в Україні, класифікації регіонів за критеріями забезпеченості природними ресурсами; метод порівняльного аналізу – при визначенні особливостей сучасних процесів природокористування; матричний підхід, розрахунково-конструктивний та графічний методи.

У роботі автором проведено ґрунтовний аналіз сутності та змісту державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, у рамках якого наведено основні напрями сучасної міжнародної політики раціонального природокористування. Розкрито сутність державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування як здійснюваного на основі взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, методів та механізмів впливу інститутів державного регулювання на процеси залучення природоресурсних об'єктів у систему господарювання на засадах оптимального і раціонального поєднання екологічних й економічних критеріїв для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства (підрозділ 1.3).

На основі проведеного аналізу інформаційного забезпечення системи державного регулювання у сфері природокористування наведено сукупність технологій, методів збирання та обробки інформації, які характеризують систему природних умов та ресурсів у певних просторових межах для їх наступної діагностики, аналізу і синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різних варіантів рішень щодо впливу на таку систему. Важливе значення мають дослідження ролі суб'єктів у системі державного регулювання інформаційного забезпечення у сфері природокористування, здійснено аналіз та систематизацію нормативних документів, що регламентують цей процес, на підставі чого визначено основні проблемні питання щодо інформаційного забезпечення державного регулювання у сфері природокористування в Україні,

серед яких: недоступність більшої частини інформації для користувачів, оприлюднення інформації здійснюється із значною затримкою або взагалі відсутнє, чим порушуються права громадян на участь у прийнятті рішень з питань охорони навколишнього природного середовища; фрагментарний публічний доступ до інформації про програми, а особливо щодо їх виконання; викривлений характер надання інформації (у висновках державних екологічних експертиз та у розділах з оцінки впливу на навколишнє природне середовище інвестиційних проектів); відсутність прогнозної інформації; недостатнє фінансування процесів інформаційного забезпечення (підрозділ 3.3).

Автором запропоновано інституційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що врегулює відносин представників бізнесу, територіальної громади, органів державної влади та місцевого самоврядування. Останні в рамках корпоративного утворення представляють інтереси власника природних ресурсів – територіальної громади, входячи, разом із представниками органів державної влади, що реалізують контрольну функцію, до складу наглядової ради та ревізійної комісії корпорації, чим сприяють підвищенню еколого-економічного ефекту від діяльності, збільшенню вартості капіталу та задоволенню суспільних потреб (підрозділ 5.2).

Виділено чинники, що знижують привабливість здійснення екогосподарської діяльності, серед яких: низький рівень технологічності збирання і оброблення відходів; непривабливість процесу через шкідливість для здоров'я людини; переважна орієнтованість технологічних процесів виготовлення продукції та інноваційної діяльності на використання первинних ресурсів; недостатність ресурсів для впровадження екологічних інновацій; складність об'єктивного визначення можливих видів шкоди навколишньому природному середовищу та оцінки економічної доцільності впровадження еколого-інноваційних технологій; тривалість періоду окупності екологічних інновацій (підрозділ 5.3).

Достовірність і новизна результатів дослідження

Представлена робота містить нові науково обґрунтовані положення, що можуть вноситись на захист для здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління. У дослідженні варто відмітити особистий внесок автора у розв'язання наукової проблеми щодо формування та розвитку механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні.

Найбільш суттєвими та важливими результатами дослідження, що одержані автором особисто і характеризують наукову новизну роботи, є

зокрема, такі:

– вперше обґрунтовано концептуальні засади державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні, які у відповідності до концепції сталого розвитку орієнтовані на підвищення суспільної цінності природних ресурсів, з фінансовим забезпеченням відтворювальних заходів; розроблено методологічний підхід до формування стратегії державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, який спрямований на забезпечення зниження витрат сукупних природних ресурсів на одиницю валового продукту за умови забезпечення безпеки людини, екосистем, території;

- удосконалено методичний підхід до комплексної оцінки природоресурсних об'єктів території як умови формування оптимальних механізмів державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування; підхід до класифікації регіонів України у системі державного регулювання за критеріями забезпеченості природними ресурсами, їх вартістю та загальноекономічною результативністю природокористування; програмно-цільовий механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, в основу якого покладено підхід «від споживача до природних ресурсів», та який передбачає формування ланцюга «природний ресурс – сировина – готовий продукт», що розкриває можливості сталого природокористування, його взаємозв'язок із програмуванням територіального розвитку; координаційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, що спрямований на забезпечення узгодження інтересів основних стейкхолдерів; інституційний механізм державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування, функціонування якого орієнтоване на підвищення рівня капіталізації природних ресурсів, корпоратизацію природно-ресурсних відносин, підвищення еколого-економічного ефекту; організаційно-економічний механізм державного регулювання екогосподарської діяльності, що ґрунтується на поєднанні парадигм «зеленої», «синьої» економіки та концепції узгодженні суспільних й приватних інтересів в сфері природокористування;

- дістали подальшого розвитку уточнення чинників екологічної кризи глобального характеру, які обумовили необхідність формування та реалізації державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні; понятійно-категорійний апарат теорії державного управління, що передбачає тлумачення таких понять, як «стале природокористування як об'єкт державного регулювання» та «державне регулювання процесів забезпечення сталого природокористування»; підхід до специфікації прав власності в системі державного регулювання процесів забезпечення сталого природокористування,

що враховує класифікацію природних ресурсів, з урахуванням їх характеристик і доцільності приватизації.

Практичне значення отриманих результатів

Основні положення та пропозиції дисертаційного дослідження мають практичне значення, доведені до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження в управлінську практику, та можуть бути використані при розробці низки заходів з реалізації державної політики щодо раціонального природокористування. Окремі результати дисертаційного дослідження автора були використані у діяльності Підкомітету Верховної Ради України з питань оцінки законопроектів (довідка № 395д9/11 2021/21371 від 27 січня 2021 р.), Управління державного екологічного нагляду у Житомирській області Державної екологічної інспекції Поліського округу (довідка № 1162 від 18.11.2021 р.) та Асоціації теплоенергетичних компаній України (довідка № 1071/10 к від 25 березня 2015 р.); у навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України при розробленні програм курсу «Екологічна безпека» та навчальних дисциплін: «Організація та управління в природоохоронній діяльності», «Загальна екологія», «Оцінка впливу на довкілля», «Екологія людини» (акт про впровадження № 11 від 10.12. 2020 р.).

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях

Основні положення дисертаційної роботи достатньо повно викладені автором у 74 наукових працях, із них: 12 монографій (в тому числі 1 – одноосібна); 22 статті у вітчизняних фахових виданнях з державного управління, 5 статей у зарубіжних виданнях, 8 статей в інших виданнях (у тому числі 1 – у науковому виданні, що включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science; 27 тез доповідей на наукових конференціях.

Оцінка змісту й оформлення дисертації та автореферату

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації 437 сторінок, основний текст складає 390 сторінок. Робота містить 23 таблиці, 16 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел складається з 357 найменувань. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог, написані державною мовою. Стиль викладу результатів досліджень є доступним для сприйняття. Зміст дисертації – це логічне, послідовне викладення усіх визначених питань, наукових положень з використанням сучасних методів. Зміст автореферату відображає основні

положення дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані у рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження

В цілому, дисертаційне дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні, але поряд з позитивними досягненнями у роботі є ряд дискусійних положень, на які здобувачу варто звернути увагу.

1. У першому розділі наведено авторське розуміння сталого природокористування як об'єкту державного регулювання, що передбачає оптимальне та раціональне поєднання екологічних й економічних критеріїв залучення природоресурсних об'єктів у систему господарювання для забезпечення збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку суспільства. З урахуванням того, що механізми державного регулювання повинні бути спрямованими, насамперед, на стимулювання процесів створення, винайдення і тотального впровадження принципово нових екологобезпечних технологій і самовідновлювальних ресурсів, які сприятимуть не тільки раціональному природокористуванню, а й забезпеченню енергетичної безпеки держави, здобувачу варто було б більш ширше розкрити зміст запропонованого визначення.

2. З точки зору інституціональної теорії діяльність державних інституцій має бути зосереджена на генеруванні спонукальних мотивів щодо розвитку вторинного ресурсокористування, що в свою чергу зумовлює координацію дій і досягнення взаємовигідного результату для держави та суспільства. У цьому контексті автору забракло досліджень і визначень напрямів інституціонального забезпечення у сфері вторинного ресурсокористування.

3. У другому розділі дисертації при дослідженні функції управління у сфері природокористування не враховано баланс між двома його частинами – раціональною та нераціональною, що досягається за допомогою природоохоронної діяльності.

4. В роботі досить ґрунтовно досліджено питання ринкової оцінки елементів природно-ресурсного потенціалу, яка дає змогу регулювати ефективність використання на основі цінових сигналів про їх дефіцитність. Зазначено, що методи ринкової оцінки природних ресурсів і екосистемних послуг засновані на використанні даних існуючих ринків (підрозділ 2.2). Поряд із вказаним вище, слід було відобразити структуру екосистемного оцінювання збитків від негативних наслідків господарювання, що важливо з позицій екосистемного управління територією та економічного регулювання

збалансованого природокористування.

5. При аналізі стану державного регулювання процесів природокористування в Україні необхідно було навести порівняльний аналіз правового регулювання у сфері безпеки природокористування в Україні та країнах ЄС, що дало б змогу виявити прогалини у вітчизняних законодавчих і нормативно-правових актах.

Проте, зазначені дискусійні положення та зауваження свідчать про складність та багатоаспектність досліджуваної проблематики і не знижують загального позитивного враження про високий науковий рівень дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

В цілому, дисертаційна робота Драган Ірини Василівни «Державне регулювання процесів забезпечення сталого природокористування в Україні» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково-обґрунтовані результати для вирішення важливої наукової проблеми, що має суттєве значення для розвитку науки державного управління. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління. Дисертація за рівнем наукової новизни, якістю наукових досліджень, обґрунтованістю та достовірністю висновків і рекомендацій, а також їх практичною цінністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор Драган Ірина Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент:

виконуючий обов'язки завідувача кафедри
публічного управління та менеджменту інноваційної
діяльності Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор наук з державного управління, доцент

 С.М. Приліпко

Підпис Приліпка С.М. засвідчую
Учений секретар НУБіП України

 О.Д. Барановська

